

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Itkonen, Hannu

Title: Silmäkääntäjän jäljillä

Year: 2022

Version: Published version

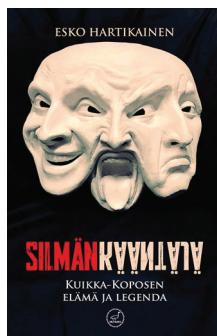
Copyright: © Itkonen 2022

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Itkonen, H. (2022). Silmäkääntäjän jäljillä. Työväentutkimus, 36, 95.
<https://journal.fi/tyovaentutkimus/issue/view/8904/1683>

Silmänkääntäjän jäljillä

Esko Hartikainen. *Silmänkääntäjä: Kuikka-Koposen elämä ja legenda*. Kirjokansi, 2022. 232 s. ISBN 978-952-7344-61-3.

Suomalaisen tarinaperinteen yksi kuuluisimmista hahmoista on Kuikka-Koponen. Kyseinen henkilö syntyi Leppävirran Varistaipaleen kylässä ensimmäinen joulukuuta 1833 ja sai nimekseen Aapeli Koponen. Silmänkääntäjänä tunnettu mies kuoli 57-vuotiaana joulukuussa 1890.

Kuikka-Koponen on elänyt näihin päiviin saakka niin suullisessa kuin kirjallisessakin perinteessä. Kertomukset hevosen sisään menemisestä, ahventen lattiaanraosta onkimisesta, tuvan piimällä täyttämisestä ja allakanlehtien rahaksi muuttamisesta ovat ilahduttaneet useita sukupolvia. Lapsena sain kuulla näitä tarinoita ukiltani, joka työskenteli Kuikan pojan kanssa hinaajalla. Olipa Kuikan jälkeläinenkin osannut kävellä laivan vieressä vetten päällä.

Perusteellista tutkimusta Kuikasta ei ole tehty ennen Esko Hartikaisen tarttumista aiheeseen. Kirjokansi-kustantamon julkaisema 232-sivuinen teos on syväluotaus Aapeli Koposen elämään. Hartikainen esittää kiinnostavasti lähes kaikki maalaisrahvaan statukset omanneen miehen elämänvaiheet temppuineen, kommelluksineen ja kiemuroineen, jotta totisesti riittikin. Ei ihme, että Kuikka antoi toimillaan aineksia tarinoille. Lisäksi miehen mainetta kasvatti hänen liikkumisensa eri puolilla Suomea.

Hartikaisen teoksen runkona on kaksi perustutkimusta. Kuikan kulttuurihistoria kartoittaa kohdehenkilöä koskevat esitykset vakuuttaen lukijan siitä, että miestä voidaan kutsua legendaksi. Aapeli Koposen elämä-

kerta puolestaan tutkii kohdettaan kronologisesti ja teemallisesti. Aineistona käytetyt alioikeuksien pöytäkirjat sekä hallinnolliset ja kirkolliset asiakirjat valaisevat uusin tavoin paitsi Kuikan tekemisiä myös suomalaisen yhteiskunnan muutoksia. Hartikainen kirjoittaa, että ”voimakkaan väestönkasvun ruokkima tilattomuus ja sitä tietä laskeva säätyasema oli Aapeli Koposen ja lukuisten muiden talollisten jälkeläisten osa 1800-luvulla”. Juuri nämä rakennemuutokset tekivät Aapeli Koposesta Kuikan, silmänkääntäjän, maankiertäjän sekä ehtymättömän tarinoinnin lähteen.

Kuikan elämästä viestii paljon se, miten hänen roolinsa määriteltiin viranomaisten asiakirjoissa: renki, irtolainen, itsellinen, loinen, yhtiömies, kuohari, päiväläinen, suutarioppilas, tilaosakas, talollinen, torppari ja mökkiläinen. Jos oli Kuikka liikkeessä, niin oli suomalainen yhteiskuntakin. Näistä aineksista on kannattanut laatia ansiokas tutkimus.

Tutkimuksensa loppuluvuissa Hartikainen analysoi Kuikan toimia hyödyntäen monipuolisesti kulttuurihistorian ja perinteentutkimuksen tekstejä. Kuikan tekemiset voidaankin tulkita kansanomaiseksi vallan kyseenalaistamiseksi, jolloin vallitsevat poliittis-kulttuuriset asemat kääntyvät hetkeksi pääläelleen. Ajan myötä tarinoista ovatkin karisseet Kuikan irtolaisuus ja vangitsemiset vapauden ja silmänkääntämisten noustessa hallitseviksi teemoiksi.

Hannu Itkonen

professori emeritus, Jyväskylän yliopisto